

Babyboomers met pensioen

R.M.A. Jansweijer*

Het verouderingsproces kan de kosten van de uittredingsregelingen AOW, Aanvullend pensioen, VUT en WAO/AAW opstuwten van 30% van de loonsom in 1990 tot 50% in 2010. Deze kostenstijging kan worden beperkt door een toeneming van de arbeidsparticipatie, een niet volledig welvaartsvaste indexering van de AOW en ingrepen in de vut en arbeidsongeschiktheidsregelingen. Daarnaast kunnen de babyboomers bijdragen aan de oudedagsvoorziening van de eigen generatie.

Deze week bracht de WRR een rapport uit over de gevolgen van de vergrijzing. Daarin wordt onder meer verslag gedaan van een onderzoek naar de toekomstige ontwikkelingen bij de financiële oudedagsvoorziening¹. Veroudering is een structureel en langdurig demografisch gegeven. Het proces wordt echter op de korte termijn (in demografisch opzicht) nog versterkt door de babyboom die zich als een bult in de bevolkingspiramide een weg baant naar het pensioen.

In dit artikel wordt een verkenning gemaakt van de toekomstige kosten van de AOW en de aanvullende pensioenen. Om de onzekerheid in kaart te brengen zijn verschillende scenario's doorgerekend. Voor wat betreft de economische omgeving is aansluiting gezocht bij de door het CPB ontwikkelde scenario's 'balanced growth', 'European renaissance' en 'global shift'. (In het 'global shift'-scenario verschuift het economisch zwaartepunt naar het Verre Oosten en wordt Nederland pijnlijk geconfronteerd met economische stagnatie. In de twee andere scenario's gaat het Nederland meer voor de wind omdat men erin slaagt te participeren in de technologische ontwikkeling en de internationalisatie².) Voor wat betreft de demografische onzekerheid is gebruik gemaakt van twee bevolkingsprognoses met een naar leeftijdssamenstelling relatief jonge respectievelijk oude bevolking. Deze zullen we verder aanduiden als de 'jonge' en de 'oude' prognose. De prognoses zijn door het CBS gemaakt rond de midden-variant van de bevolkingsprognose³. Juist de leeftijdssamenstelling van de bevolking heeft invloed op de verhouding tussen draagvlak en draaglast, meer dan de omvang van de bevolking. Voor de berekeningen is grotendeels gebruikt gemaakt van een microsimulatiemodel⁴.

De vergrijzing stelt de maatschappij voor enkele keuzevragen. De belangrijkste daarvan zijn de keuze tussen individueel en collectief en die tussen intergenerationele solidariteit en intragenerationele solidariteit. Aan het slot van dit artikel zal op die keuzevragen kort worden ingegaan.

Kostenontwikkeling bij AOW

De AOW is een omslagregeling. Als gevolg daarvan zijn drie factoren van groot belang voor de kostenontwikkeling. Het aantal rechthebbenden en het draagvlak voor de AOW (het aantal werkenden) is demografisch bepaald. Door het verouderingsproces zal het aantal ouderen stijgen, terwijl het aantal werkenden stagneert. Een tweede factor is de arbeidsparticipatie. Deze is laag in Nederland, met name bij ouderen en vrouwen. Dat betekent echter ook dat er ruimte is voor een stijging van de participatiegraad. De derde cruciale factor voor de kosten van de AOW is de hoogte van de uitkering. Kleine veranderingen in de groei van de uitkering cumuleren over een lange termijn tot grote verschillen in het niveau. Op de effecten van deze variabelen zal hieronder worden ingegaan.

* De auteur is stafmedewerker bij de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

1. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Ouderen voor ouderen; demografische ontwikkelingen en beleid*, Rapporten aan de Regering, nr. 43, Sdu uitgeverij, Den Haag, 1993.

2. Centraal Planbureau, *Nederland in drievoud; een scenariostudie van de Nederlandse economie 1990-2015*, Staatsuitgeverij, Den Haag, 1992. Zie ook P.J.C.M. van den Berg, *Nederland in drievoud*, *ESB*, 19 augustus 1992, blz. 793-797.

De genoemde scenario's zijn door het CPB uitgewerkt tot 2015. De scenario's zoals door de WRR gebruikt zijn niet identiek aan die van het CPB. Dit betreft met name de prijsmaatregelen in de uitkeringssfeer, die wel in de CPB- maar niet in de WRR-scenario's zijn verdisconteerd. Omdat demografische scenario's een zeer lange periode bestrijken, zijn de CPB-scenario's voorts met zoveel mogelijk constante waarden doorgetrokken van 2015 tot 2040.

3. De 'jonge' resp. 'oude' bevolkingssamenstelling is gebaseerd op uiteenlopende vooronderstellingen over vruchtbaarheid (2,0 resp. 1,6), levensverwachting mannen (74,0 resp. 76,0) en migratie (hoog resp. laag).

4. Dit model is in opdracht van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid ontwikkeld door ORTEC-Consultants in Gouda.

Invloed demografie

Alleen op demografische gronden zou een flinke kostenstijging bij de AOW verwacht mogen worden: in 1993 staan tegenover 100 werkenden 33 AOW-ge-rechtigden. Bij de 'jonge' prognose zal in 2025 sprake zijn van 100 op 50; bij de 'oude' is dit al in 2015 het geval. In figuur 1 is de kostenstijging van de AOW te zien die ontstaat als alleen naar de demogra-fische ontwikkeling wordt gekeken, uitgaande van een welvaartsvaste indexatie van de AOW. Een AOW die bijna 30% van de loonsom vraagt behoort dan tot de mogelijkheden⁵.

Invloed participatiegraad

Een stijging van de arbeidsparticipatiegraad kan de gevolgen van de veroudering gedeeltelijk compense-ren. In het 'European renaissance'-scenario en 'balan-ced growth'-scenario is een flinke stijging van de parti-cipatiegraad voorzien van 66% in 1990 tot 75 à 77% in 2015. Deze stijging is een gevolg van een afname van het beroep op arbeidsongeschiktheidsregelin-gen en van een toename van de arbeidsparticipatie van vrouwen. In het 'global shift'-scenario gaat de daling van de participatiegraad aanvankelijk nog door totdat in 2005 de verzorgingsstaat op de klip-pen loopt. Er wordt dan rigoureuus ingegrepen, waar-door de participatiegraad weer gaat stijgen.

Figuur 2 laat zien dat een stijgende participatie-grad tot 2010 de demografisch bepaalde stijging na-genoeg kan gladstrijken. Bij de 'jonge' prognose en een gunstige ontwikkeling van de participatiegraad zoals in het 'balanced growth'-scenario (niet ingete-kend) kan de afhankelijkheidsratio zelfs dalen. Na 2010 kan een stijgende participatiegraad de demogra-fisch bepaalde stijging beperken.

Hoogte AOW

Ten slotte heeft de koppelingssystematiek een sterke invloed op de AOW-uitgaven. De AOW is via de net-to-nettokoppeling gekoppeld aan de cao-lonen. Als de AOW-premie stijgt, gaan de netto lonen naar be-neden en dus ook de AOW-uitkering. Dit effect remt de premiestijging als gevolg van demografische ont-wikkeling af⁶. Daarnaast stijgen de gemiddelde lonen harder dan de cao-lonen als gevolg van inci-dentele loonstijgingen, bij voorbeeld door een verho-ging van het gemiddelde functieniveau. Om met dit effect rekening te houden is bij de berekeningen uit-gegaan van een incidentele loonstijging van 1% per jaar die niet doorwerkt in de AOW-uitkering.

Een gevolg van de netto-nettokoppeling is dat de verhouding tussen de AOW en het gemiddelde inko-men op de lange termijn met bijna de helft daalt. De bestaande koppelingssystematiek is op de lange ter-mijn dus niet welvaartsvast. Als het huidige koppe-lingsbeleid wordt voortgezet, blijft de AOW gemak-kelijk financierbaar. Figuur 3 laat zien dat tot 2010 alleen nog een lichte kostenstijging resulteert als de arbeidsparticipatie niet stijgt ('global shift'-scenario) en de bevolking relatief snel verouderd. Na 2010 is de kostenstijging nog steeds beperkt, zelfs bij een relatief ongunstige ontwikkeling van de participatie. Bij een gunstige ontwikkeling stabiliseren zich de las-ten. Indexering van de AOW-uitkering is dus een cru-

ciële variabele die de toekom-stige kosten in sterke mate bepaalt, meer dan een moge-lijke stijging van de arbeids-participatiegraad.

Kosten aanvullende pensioenen

De aanvullende pensioenen zijn gebaseerd op kapitaal-dekking. In beginsel wordt voor elke deelnemer ge-spaard. De voor de AOW be-langrijke variabelen als demografische factoren en de parti-cipatiegraad zijn daarom nau-welijks van invloed op de las-ten en premies van de aan-vullende pensioenen. Zo zal bij een stijgende participatie-grad het draagvlak groter worden, maar de opgebouw-de rechten nemen evenredig toe.

Cruciale variabelen voor de aanvullende pensioenen zijn de reële rendementen van pensioenfondsen, de reële lonen en de hoogte van de AOW-uitkering.

Beleggingsopbrengsten

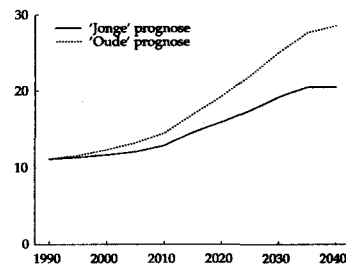
Pensioenpremies worden over een lange termijn be-legd. Beleggingsinkomsten zijn voor pensioenfondsen op dit ogenblik ongeveer even belangrijk als premie-inkomsten. Fluctuaties in het reële rendement kunnen op termijn grote fluctuaties in de pensioenreserves veroorzaken die hun weerslag vinden in premiefluctuaties.

In de microsimulatie is steeds uitgegaan van een rekenrente van 4% en een reëel rendement dat is af-geleid uit de macro-economische ontwikkeling van de CPB-scenario's.

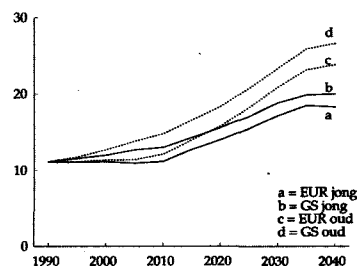
Loonontwikkeling

Ook de ontwikkeling van de reële lonen is een be-langrijke factor. In het gebruikelijke eindloonsys-teem nemen bij stijgende reële lonen de opgebouw-de rechten toe, ook over vroegere jaren. Daardoor zou bij een gunstige economische ontwikkeling de

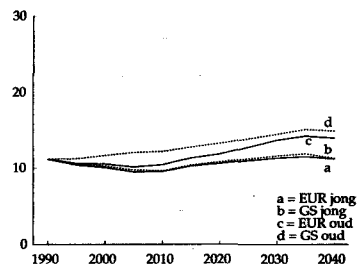
Figuur 1. Stijging welvaartsvaste AOW-uitgaven a.g.v. demografi-sche factoren, % verdiende loon

Figuur 2. Idem, bij veranderingen Participatiegraad volgens Europe-an renaissance en global shift

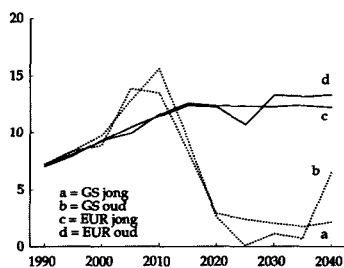
Figuur 3. Als figuur 2, met niet-welvaartsvaste netto-netto koppeling

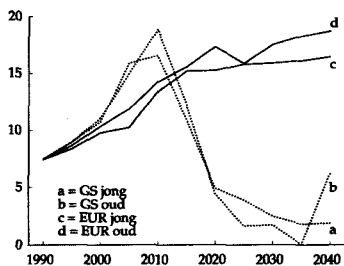
5. In de microsimulatie ontstaat een loonsom door alle toe-gekende inkomens van werkenden op te tellen. Het model kent geen zelfstandigen; zelfstandigen worden geacht bij zichzelf in loondienst te zijn. In 1990 bedraagt de loonsom circa f 250 miljard

6. *Gespiegeld in de tijd; de AOW in de toekomst*, Rapport van de Commissie Financiering Oudedagsvoorziening (commissie-Drees), Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag, 1987.

Figuur 4. Premie aanvullend pensioen bij welvaartsvaste AOW, volgens European renaissance en global shift, % verdiend loon

Figuur 5. Idem, bij niet-welvaartsvaste netto-netto koppeling

relateerd is aan het laatste loon. Stijgt de AOW-uitkering nu minder snel dan de lonen, dan groeit de pensioengrondslag juist sneller dan de lonen. Ook de premies stijgen dan.

Figuur 4 laat zien dat bij een gunstige economische ontwikkeling (European renaissance) en een welvaartsvaste AOW, de premie voor de aanvullende pensioenen stijgt als gevolg van de reële loonsverhogingen. Het effect van de vergrijzing uit zich indirect via de toenemende backservice op de opgebouwde rechten van oudere werknemers. Het microsimulatie-model geeft vermoedelijk een overschatting van de toekomstige premiestijging omdat het effect van de verbetering van de pensioenregelingen in de afgelopen decennia nawerkt⁷.

Bij een economische stagnatie (global shift) is duidelijk te zien hoe groot de invloed is van het reële rendement en de reële loonstijging. Omdat in dit scenario aanvankelijk de lonen flink stijgen, jaagt

de backservice de premie omhoog. Daarnaast worden we in dit rampenscenario geconfronteerd met een laag reëel rendement, wat de premie nog eens extra verhoogt. Mogelijk zal dit effect in de praktijk worden afgezwakt doordat fondsen interen op hun reserves.

Hoogte AOW

De laatste belangrijke variabele is de AOW-uitkering. De aanvullende pensioenen leveren de bovenbouw boven de AOW-uitkering. De meeste regelingen zijn eindloonregelingen met een totaal pensioenresultaat (AOW plus

aanvullend pensioen) dat ge-relateerd is aan het laatste loon. Stijgt de AOW-uitkering nu minder snel dan de lonen, dan groeit de pensioengrondslag juist sneller dan de lonen. Ook de premies stijgen dan.

In het 'global shift'-scenario wordt in 2005 stevig ingegrepen in de verzorgingsstaat; de reële lonen stijgen niet meer en na 2010 wordt de

reële loongroei zelfs negatief. Voor pensioenfondsen worden dat nog mooiere tijden dan de jaren tachtig: de opgebouwde rechten dalen, zodat een flinke overreserve ontstaat waaruit de eerder opgebouwde tekorten kunnen worden aangevuld. De overreserve wordt teruggegeven in de vorm van lagere premies.

Wanneer we uitgaan van de huidige netto-netto koppeling voor de AOW-uitkering, stijgen de pensioenpremies veel meer dan in figuur 4. De demografisch te verwachten groei van de uitgaven voor de AOW wordt dan in belangrijke mate afgewenteld naar de aanvullende pensioenen (figuur 5). Hieruit kunnen verschillende conclusies worden getrokken.

De eerste conclusie is dat sparen voor de AOW niet zoveel zin heeft. Voortzetting van het koppelingsbeleid leidt al tot een groter accent op besparingen ten behoeve van de aanvullende pensioenen en beperkt bovendien in hoge mate de financieringsproblematiek bij de AOW. Om de AOW op de lange termijn meer welvaartsvast te maken kunnen weliswaar extra AOW-uitgaven nodig zijn, maar het is riskant om een door de overheid gemakkelijk te plunderen AOW-fonds te creëren. Een tweede conclusie is dat het belang van besparingen via aanvullende regelingen toe zal nemen. De fiscale begunstiging van pensioensparen zal voorlopig dan ook van groot belang blijven om de benodigde besparingen te realiseren.

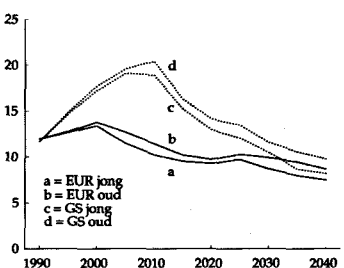
Interactie uittredingsregelingen

De vergrijzing zal leiden tot een stijging van de kosten van de oudedagsvoorziening. De berekeningen van de WRR bevestigen wat betreft de AOW en de aanvullende pensioenen in grote lijnen de resultaten die de commissie-Drees indertijd gevonden heeft⁸. Hieronder zullen ook de uitgavenontwikkeling bij de overige uittredingsregelingen, de vut en de arbeidsongeschiktheidsregelingen, in de beschouwing betrokken worden.

Vut en arbeidsongeschiktheidsregelingen

Bij de vut en arbeidsongeschiktheidsregelingen werken naast de vergrijzing vooral de effecten van veronderstelde (beleids-)veranderingen door die de instroom in deze regelingen beperken. Het 'European renaissance'-scenario in figuur 6 laat de gevolgen van deze beleidsingrepen zien. Het 'global shift'-scenario geeft, althans tot 2005, vooral de demografische invloed weer; na 2005 wordt ook hier ingegrepen. Uiteindelijk tenderen de in- en uitstroomkansen voor arbeidsongeschiktheid in alle scenario's in 2015 naar waarden die vergelijkbaar zijn met die in West-Duitsland. Op de lange termijn convergeren daarom de uitgaven in de verschillende scenario's. Dit is

Figuur 6. Invloed vut en arbeidsongeschiktheidsregelingen, volgens European renaissance en global shift, % verdiend loon

7. In het model blijven werknemers levenslang bij hetzelfde pensioenfonds of levenslang buiten een fonds. De verbetering van pensioenregelingen is gerepresenteerd door een stijgende toetredingskans tot een pensioenfonds in de jaren zestig. Onverzekerden van voor die periode gaan uiterlijk in 2005 met pensioen en sterven rond 2020 uit, waardoor tot die tijd de premie blijft stijgen omdat onverzekerden vervangen worden door verzekerden.

8. Commissie-Drees, op.cit., 1987.

meer een gevolg van de gemaakte veronderstellingen dan dat het een voorspelling van een 'onvermijdelijke' toekomst zou zijn. De verschillende groeipaden laten zien dat de ruimte voor beleidsmatige correcties aanzienlijk is, waardoor de uitgavenstijging bij de AOW en aanvullende pensioenen in belangrijke mate gecompenseerd kan worden.

Interacties

In het 'global shift'-scenario versterken de ontwikkelingen in de arbeidsongeschiktheidsregelingen die in de aanvullende pensioenen. Tot 2010 stijgen de totale kosten van de uittreddingsregelingen daardoor sterk tot circa de helft van de loonsom, vergeleken met 30% in 1990. Na 2010 versterken de effecten van een scherpe ingreep in de arbeidsongeschiktheidsregelingen en een dalende pensioenpremie elkaar in neerwaartse richting.

In de andere scenario's compenseren de verschillende effecten elkaar juist. De demografisch bepaalde groei in de AOW wordt voor een belangrijk deel afgewenteld op de aanvullende pensioenen zonder dat dit het totaal aan lasten van AOW en aanvullend pensioen sterk beïnvloedt. De demografisch bepaalde stijging van de lasten van de AOW en het aanvullend pensioen wordt voor een belangrijk deel gecompenseerd door de uitgavenvermindering als gevolg van beleidsingrepen in de arbeidsongeschiktheidsregelingen en in de vut. De totale lastenstijging wordt daardoor veel minder, maar kan desondanks bij de 'oude' prognose nog oplopen tot 42% van de loonsom in 2035 (zie figuur 7).

Evaluatie

De uiteindelijke omvang van de stijging van de lasten van de uittreddingsregelingen is nog met veel onzekerheid omgeven, zowel door demografische onzekerheid als door onzekerheid over de economische ontwikkeling en eventueel overheidsingrijpen. De premie voor de AOW is het meest gevoelig voor onzekerheid over de demografische ontwikkeling. Die voor de vut en de aanvullende pensioenen zijn vooral gevoelig voor onzekerheden in de economische ontwikkeling en het gevoerde beleid. Ook bij de arbeidsongeschiktheidsregelingen is de demografische onzekerheid minder belangrijk dan de invloed van beleidsveranderingen.

De kostenstijging van de uittreddingsregelingen wordt gedomineerd door het vergrijzingseffect, de onzekerheid over de omvang ervan door eventuele ingrepen in de arbeidsongeschiktheidsregelingen en door onzekerheid over de loon- en rendementontwikkeling bij de aanvullende pensioenen.

De onzekerheidsmarge is al op vrij korte termijn relatief groot. Op dit punt wijken de resultaten van de WRR af van die van de commissie-Drees. Waar de totale kosten van AOW en aanvullend pensioen nu ongeveer 19% van de loonsom vragen, zal dit in 2005 tussen de 19 en 27 procent zijn, een marge van 8 procentpunten. Inclusief VUT en arbeidsongeschiktheid stijgen de kosten van 30% in 1990 naar 31 tot 51% in 2010 en naar 25 tot 41% in 2030. Deze laatste marge is kleiner dan in 2005, terwijl bovendien de lijnen inmiddels gekruist zijn.

Beleidskeuzen

Als gevolg van de onzekerheid over de toekomstige ontwikkeling bestaat er ook de nodige onzekerheid over de noodzaak en effectiviteit van te nemen maatregelen, met name vanaf 2010 als de babyboom met pensioen gaat. Twee keuzevragen staan centraal, namelijk de keuze tussen collectiviteit en eigen verantwoordelijkheid en die tussen inter-generatiele solidariteit en intra-generatiele solidariteit.

Collectief versus individueel

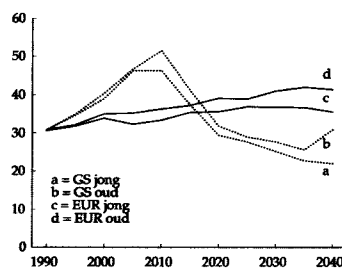
De keuze tussen individueel en collectief wordt op de lange termijn grotendeels gemaakt via de koppelingssystematiek. Voortzetting van de huidige koppeling aan de cao-lonen zorgt ervoor dat de lasten van de ouderdagsvoorziening naar de private sfeer verschuiven. Het collectieve deel van de ouderdagsvoorziening, de AOW, zal daardoor tot 2010 een afnemend deel van de verdiende inkomens vragen.

Als de lasten van de ouderdagsvoorziening naar de private sfeer verschuiven, worden ze in beginsel in hun totaliteit niet of nauwelijks lager. Maar de versturende effecten voor de economie verminderen wel. Bovendien ontstaat hierdoor de mogelijkheid om de voorziening voor de oude dag meer af te stemmen op de individuele situatie.

Daar staat echter tegenover dat de inkomensongelijkheid bij ouderen zal toenemen. Niet iedereen is immers in staat rechten op aanvullend inkomen voor de oude dag op te bouwen. Voortzetting van de koppeling aan de cao-lonen leidt op de lange termijn niet tot een welvaarts vaste uitkering. De mogelijkheden voor een voortgaande verschuiving van collectief naar individueel zijn daarom begrensd.

De individuele verantwoordelijkheid kan worden vergroot door meer flexibiliteit in de aanvullende pensioenregelingen, zodat deze meer op de individuele situatie kunnen worden afgestemd. In de eindloonregelingen, thans de meerderheid van de pensioenregelingen, kunnen elementen van het middelloonsysteem worden geïntroduceerd, waardoor enerzijds de kosten overzichtelijker worden en anderzijds de individuele aanspraken duidelijker. Daarbij kan bij voorbeeld worden gedacht aan de mogelijkheid tot uitwisselen tussen rechten op ouderdomspensioen en rechten op nabestaandenpensioen. Alleenstaanden en werkende partners kunnen zo in staat worden gesteld het gat in hun ouderdagsvoorziening op te vullen dat ontstaat door een voor hen ontbrekende AOW-onderbouw. Maar ook kunnen met een individueel bepaald pensioenrecht de financiële consequenties van het tijdstip van uittreden meer bij het individu worden gelegd.

Figuur 7. Combinatie van de uittreddingsregelingen AOW, aanvullend pensioen, vut en arbeidsongeschiktheid, volgens European renaissance en global shift, % verdiend loon

Intragenerationele solidariteit

In de tweede plaats is er de keuze tussen intergenerationele en intragenerationele solidariteit. Het collectieve deel van de oudedagsvoorziening moet gefinancierd worden, maar de vraag is of dit in hoofdzaak door de jongeren, of mede door de uittreedende babyboomers moet gebeuren. De babyboomgeneratie heeft door haar omvang slechts relatief lichte lasten gedragen van de zorg voor de belendende generaties. Daar staat tegenover dat deze generatie voor de eigen oudedagsvoorziening meer op zichzelf zal zijn aangewezen. Dank zij de besparingen voor aanvullende pensioenen bestaan hiertoe goede mogelijkheden.

Een ruimhartiger koppelingsbeleid kan worden gefinancierd uit de verbreding van de heffingsgrondslag voor de AOW-premie naar gepensioneerden. Door de heffing van de AOW-premie uit te breiden tot het inkomen boven de AOW, dragen ouderen naar draagkracht bij aan het basispensioen⁹. Mede als gevolg van de verder gaande integratie van belastingen en premies volksverzekeringen moet de AOW in toenemende mate worden gezien als een collectieve voorziening. Vanuit dit gezichtspunt is premieheffing bij gepensioneerden consequent.

Verbreding van de heffingsgrondslag biedt ruimte voor gemiddeld een half procent extra indexering van de AOW, waardoor de AOW op de lange termijn

meer welvaartsvast kan blijven. Daardoor kan voorkomen worden dat de inkomensongelijkheid onder ouderen te groot wordt. Bovendien zou deze premieheffing er toe leiden dat het tariefverschil tussen actieven en ouderen vermindert. Daarmee wordt een oneigenlijke reden voor pensioensparen weggenomen.

Uitstel uitreden

Ook door uitstel van het uitreden uit de arbeidsmarkt kan de babyboomgeneratie bijdragen aan de oudedagsvoorziening van de eigen generatie. Vooral bij ouderen bestaat een omvangrijk arbeidspotentieel dat onvoldoende wordt benut¹⁰. De vut zal niet in de huidige vorm kunnen blijven bestaan. In de scenario's 'European renaissance' en 'balanced growth' wordt verondersteld dat de sociale partners de vut ingrijpend zullen beperken, waardoor het beroep hierop ongeveer gehalveerd wordt. Ook het beroep op arbeidsongeschiktheidsregelingen zal moeten worden afgeremd. De regering heeft hiermee weliswaar een begin gemaakt, maar dit is naar verwachting onvoldoende om de veronderstelde groepen uit de genoemde CPB-scenario's te bereiken.

Een verhoging van de AOW-leeftijd zou op het eerste gezicht kunnen bijdragen aan een uitstel van het uitreden. Met modelsimulaties is het effect nagegaan van een verhoging tot 67 jaar in 2010. Verondersteld is dat pensioenfondsen eveneens de pensioenleeftijd verhogen.

Verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd leidt tot een kostendaling bij de AOW en de aanvullende pensioenen, maar tot een kostenstijging bij de vut en de arbeidsongeschiktheidsregelingen. Per saldo blijkt een verhoging van de AOW-leeftijd alleen zinvol als de participatiegraad van ouderen flink stijgt en als het uitkeringsniveau van de vervangende regelingen lager is dan nu.

Bij een tegenvallende participatiegraad en te hoge uitkeringsniveaus kan de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd dus zijn doel voorbij schieten. Als echter aan deze voorwaarden wel is voldaan, is de te verwachten kostenstijging ook zonder verhoging van de pensioenleeftijd te overzien. Eerste prioriteit is dus een vermindering van de uitreding voor het 65ste jaar.

Roel Jansweijer

9. De commissie-Drees heeft deze maatregel al gesuggereerd. Premieheffing voor de AOW bij ouderen treft formeel het gehele inkomen, maar materieel slechts het bovenminimale: de heffing over de AOW zelf wordt via de netto-nettokoppeling gecompenseerd. Commissie-Drees, op.cit., 1987, blz. 125 e.v.

10. Zie ook: A.A.M. de Kemp, *Ouderen tussen pensioen en bijstand*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Rijswijk, 1992.